

Współczesny wymiar zasady ostrożności w rachunkowości

Magdalena Głębocka *

Streszczenie: *Cel* – zasada ostrożności stanowi jedną z podstawowych zasad rachunkowości. Ze względu na neutralność sprawozdań finansowych zasada ta została usunięta z regulacji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, niemniej nie zwalnia to jednostek z zachowania ostrożności w szacowaniu wartości zasobów i strumieni. Celem artykułu jest przedstawienie dotychczasowego i współczesnego znaczenia zasady ostrożności w rachunkowości, jej rangi i znaczenia w regulacjach krajowego i międzynarodowego prawa o rachunkowości. *Metodologia badania* – artykuł opracowano na podstawie analizy literatury i regulacji prawa z obszaru rachunkowości. *Wynik* – przedstawienie istoty zasady ostrożności w rozumieniu współczesnej rachunkowości. *Oryginalność/Wartość* – w opracowaniu poddano analizie zmianę znaczenia zasady ostrożności w ujęciu krajowego i międzynarodowego prawa o rachunkowości.

Słowa kluczowe: zasada ostrożności, neutralność, sprawozdanie finansowe

Wprowadzenie

Zmiana potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań finansowych powoduje ewolucję podejścia do sposobu ich sporządzania, zmienia się również znaczenie i ranga nadrzędnych zasad rachunkowości. W teorii i praktyce rachunkowości kluczowe znaczenie posiada pomiar korzyści ekonomicznych osiąganych przez jednostkę, jednak sposób pomiaru tych korzyści może różnić się z punktu widzenia właścicieli, interesariuszy, wierzycieli czy też samej jednostki. W rachunkowości wycena stanowi proces polegający na przyporządkowaniu wielkości pieniężnych obiektom lub zdarzeniom powiązanim z przedsiębiorstwem. Jak zaznacza S. Hońko (2013, s. 71) „Wycena w rachunkowości ma charakter ciągły i polega na okresowym pomiarze prawdopodobnych korzyści ekonomicznych. Korzyści te mogą być mierzone z zastosowaniem różnych parametrów i zasad (...)”. Wybór określonej koncepcji pomiaru wartości decyduje o zawartości sprawozdań finansowych. „Jakość informacji sprawozdawczych wynika (...) z zasad rachunkowości, które w swojej istocie są podporządkowane zasadzie wiernego i rzetelnego obrazu (...)” (Równińska, 2013, s. 375). Realizacja tych dwóch fundamentalnych zasad decyduje o użyteczności informacji sprawozdawczej. Kierunek zmian w regulacjach Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej wskazuje uczestników rynku kapitałowego jako głównych użytkowników sprawozdań. Istniejący i potencjalni inwestorzy zainteresowani są rynkową wartością przedsiębiorstwa, z tego też powodu wartość godziwa staje się dominującym parametrem wyceny w rachunkowości. Sprawozdanie finansowe zawiera wiele wartości szacunkowych i związanej z nimi niepewności co do ich prawidłowości (Helin, 2012, s. 32). Przejawem

* dr Magdalena Głębocka, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Finansów i Ubezpieczeń, Katedra Rachunkowości, ul. Bogucicka 3, 40–287 Katowice, e-mail: magdalena.glebocka@ue.katowice.pl

zasady ostrożności jest zachowanie rozwagi przy stosowaniu subiektywnych ocen i szacunków wartości zasobów, decyduje o poprawności uzyskanych wyników i zgodności wizerunku firmy nakreślonego w sprawozdaniu finansowym ze stanem rzeczywistym a tym samym decyduje o przydatności tych raportów.

1. Zasada ostrożności w rachunkowości – jej istota i znaczenie

Zasada ostrożności stanowi jedną z podstawowych i najstarszych zasad rachunkowości. Ostrożne podejście do wyceny charakterystyczne jest dla kontynentalnego modelu rachunkowości, w którym dominowało konserwatywne podejście co do sposobu wyceny¹, unikanie ryzyka a najistotniejszą grupę odbiorców sprawozdań stanowili wierzyciele (banki i instytucje finansowe). Zdaniem S. Hońko (2008, s. 162) konserwatyzm oznacza skrajną ostrożność. Należy go traktować jako jeden z etapów rozwoju zasady ostrożności, która jest pojęciem szerszym.

Ostrożne podejście do sposobu wyceny zasobów i strumieni wiąże się silnie z teorią transakcyjną i sposobem pozyskiwania korzyści ekonomicznych z zasobów jednostki. Teoria transakcyjna kładzie nacisk na prezentację w sprawozdaniu finansowym wizerunku jednostki będącego skutkiem zrealizowanych transakcji, rozliczonych z zachowaniem współmierności przychodów i kosztów oraz ostrożnej wyceny (Turyna, 2008, s. 32).

W klasycznym (tradycyjnym) podejściu „(...) zasada ostrożności oznacza wiarygodną, aczkolwiek pesymistyczną, wycenę aktywów u pasywów oraz wyniku finansowego jednostki gospodarczej, a także uwzględnienie ryzyka i niepewności w działalności przedsiębiorstwa” (Samelak, 2007, s. 195). Zdaniem B. Micherdy (2001, s. 73) „Zasada ostrożności, nazwana również zasadą ostrożnej wyceny, dotyczy takiej wyceny majątku i kapitału jednostki gospodarczej, aby pomiar ten nie spowodował zniekształcenia wyniku finansowego. Wyraża się to w praktyce w przyjęciu pewnych reguł, które zawarte są w hasłach: ‘nie wyżej niż cena rynkowa’, ‘lepszy mniejszy zysk niż przesadzony’”. Celem tak rozumianej zasady ostrożności jest zabezpieczenie przed nieprawidłowym ustaleniem wyniku finansowego, wyrażającym się głównie w przeszacowaniu przychodów i niedoszacowaniu kosztów. Realizacja tej zasady wymaga przyjęcia między innymi następujących reguł:

- za pewne należy uznać domniemane, prawdopodobne zdarzenia związane z kosztami lub stratami nadzwyczajnymi,
- ujęcie przychodów i zysków nadzwyczajnych następuje chwili całkowitej pewności ich pozyskania (Kurek, Zielińska, 2005, s. 177).

Analizując treść przytoczonych powyżej definicji² można stwierdzić, że w klasycznym rozumieniu zasada ostrożności polega na:

- ujęciu w księgach rachunkowych wszystkich prawdopodobnych zdarzeń związanych z kosztami lub stratami nadzwyczajnymi i zobowiązaniami jednostki,
- realnej wycenie pewnych do uzyskania przychodów i zysków nadzwyczajnych,

¹ Konserwatyzm wymieniany jest jako jeden z atrybutów rachunkowości cechujących społeczeństwa charakteryzujące się niechęcią do ryzyka, w których ryzyko eliminuje się (Hajduga, 2013, s. 52). „Duża awersja do ryzyka oznacza, że członkowie społeczeństw będą unikać sytuacji związanych z niepewnością nawet, jeśli wiąże się to z dużymi potencjalnymi korzyściami” (Hajduga, 2011, s. 112).

² Tradycyjne ujęcie zasady ostrożności wynika ze sposobu jej zdefiniowania w art. 7 Ustawy o rachunkowości, (Dz.U. 2013, poz. 330, z późn. zm.), który pomimo nowelizacji nie uległ zmianie.

- realnej wycenie stanu końcowego aktywów polegającej między innymi na uwzględnieniu zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej tych składników, w tym również odpisów umorzeniowych (Kurek, Zielińska, 2005, s. 179).

Tradycyjne ujęcie zasady ostrożności cechowało pesymistyczne podejście do oceny skutków finansowych zdarzeń gospodarczych, co mogło prowadzić do zaniżania wyniku finansowego, niedoszacowania zasobów i tworzenie ukrytych rezerw zysku w bilansie. Skrajna ostrożność utożsamiana jest z podejściem konserwatywnym w rachunkowości polegającym na:

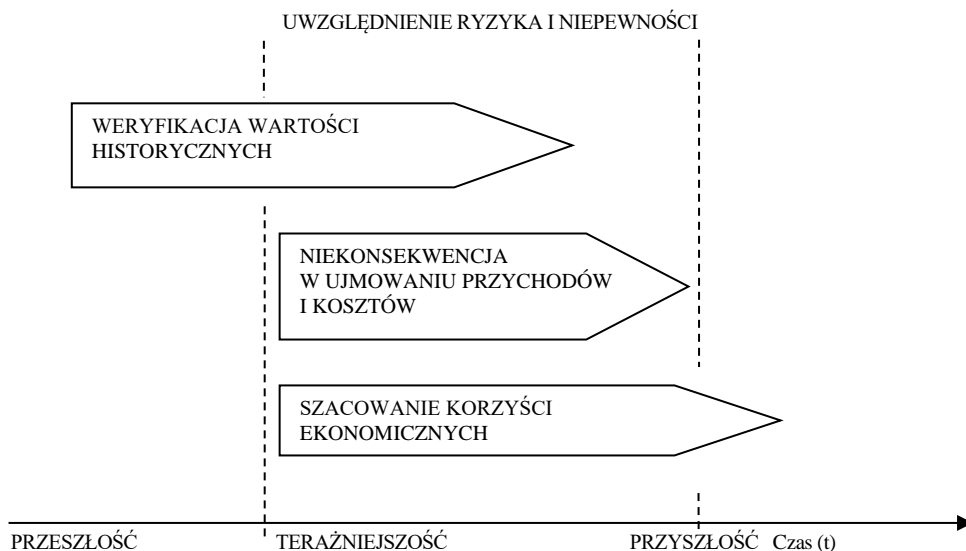
- „przedstawieniu w sprawozdaniach finansowych możliwie najniższej wartości aktywów i przychodów przy jednoczesnej możliwie najwyższej wycenie pasywów i kosztów,
- założeniu, że wydatki nastąpią raczej szybciej niż później, a wpływy uzyskane będą później niż szybciej,
- niedoszacowaniu zysków” (Hońko, 2008, s. 162).

Konserwatywne podejście w rachunkowości do wyceny zasobów i strumieni może doprowadzić do naruszenia zasady wierności informacji sprawozdawczej. Nadmierny pesymizm sporządzających sprawozdania finansowe prowadzi do ujawniania w tych raportach sytuacji ekonomicznej jednostki gorszej niż jest ona w rzeczywistości a tym samym stawia pod znakiem zapytania bezstronność i wiarygodność tych sprawozdań.

Obecnie dominujące znaczenie w rachunkowości posiada teoria wartości, zgodnie z którą nadrzędnym celem sprawozdania finansowego jest pomiar wartości przedsiębiorstwa, co w konsekwencji wymusza zmiany w stosowanych zasadach rachunkowości (Kumor, 2013, s. 560). Głównym składnikiem tego sprawozdania jest bilans przedstawiający w wierny sposób operacje gospodarcze powodujące powstanie aktywów, zobowiązań, kapitału własnego jednostki. Jednym z kryteriów ujęcia pozycji bilansie jest wiarygodność wyceny. W wielu przypadkach wartość zasobu musi być oszacowana. Stosowanie rozsądnych oszacowań to zasadniczy element procesu sporządzania sprawozdań finansowych (*Założenia koncepcyjne...*, cz. A, § 4.41). Ostrożność przy ich sporządzaniu w warunkach niepewności oznacza rozważę przy dokonywaniu szacunków i estymatów tak, aby wartość aktywów i przychodów nie została zawyżona, a wartość zobowiązań i kosztów nie została zaniżona (Helin, 2012, s. 102)³. Jak zaznacza Helin, głównym celem zasady ostrożności jest ograniczenie dowolnej wyceny składników majątkowych oraz właściwe i rzetelne odzwierciedlenie uzyskanych przychodów, poniesionych kosztów oraz związanego z nimi ryzyka gospodarczego (Helin, 2012, s. 102).

Rosnące znaczenie funkcji prospektywnej rachunkowości powoduje, że wartość godziwa zastępuje koszt historyczny jako podstawę wyceny. Tym samym ewolucji ulega istota zasady ostrożności, którą należy rozpatrywać nie tylko w ujęciu retrospektywnym ale i prospektywnym. Według S. Hońko „szeroko rozumiana zasada ostrożności nie ogranicza się wyłącznie do korygowania przeszłości, ale ma również znaczenie prognostyczne” (Hońko, 2008, s. 53) (rys. 1).

³ W opinii G.K. Świdorskiej „Ostrożność oznacza uwzględnienie, niezbędnego w warunkach niepewności, stopnia przezorności przy dokonywaniu oceny wymagającej szacunków, tak aby aktywa nie były zawyżone, z zobowiązania zaniżone” (Świdorska, 2009, s. 2–10).

Rysunek 1. Zakres zasady ostrożności w zależności od czasu oddziaływania

Źródło: Hońko (2008, s. 54).

Rosnące znaczenie funkcji prognostycznej rachunkowości wymusza redefinicję zasady ostrożności, którą obecnie należałoby interpretować jako rozważę w ocenie skutków finansowych przeszłych i przyszłych zdarzeń z uwzględnieniem ryzyka towarzyszącego działalności jednostki.

2. Zasada ostrożności w regulacjach prawa o rachunkowości

Zgodnie z § 37 Założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości z 1989 roku „sporządzający sprawozdania finansowe muszą sobie (...) radzić z pewną dozą niepewności” (MSSF, 2007, s. 55–56). Realizacja zasady ostrożnej wyceny wymagała więc zachowania rozważę przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności, tak aby aktywa lub przychody nie zostały zawyżone, zaś zobowiązania lub koszty zaniżone. Implementacja tak pojmowanej zasady ostrożności nie uprawniała jednak do tworzenia ukrytych kapitałów rezerwowych, nadmiernych rezerw, zaniżania wartości aktywów lub przychodów czy też zaniżania pasywów lub kosztów. Tego rodzaju postępowanie naruszałoby neutralność sprawozdania a tym samym jego wiarygodność. Nowelizacją MSSF usunięto z Założeń koncepcyjnych zasadę ostrożnej wyceny, co podyktowane było dążeniem do zapewnienia neutralności sprawozdań. Neutralność rozumiana jako bezstronność przy wyborze i prezentacji informacji finansowych (C.J.14 Założeń koncepcyjne) stanowi jeden z warunków wierności prezentacji informacji sprawozdawczej. Informacja neutralna pozbawiona jest stronniczości, subiektywizmu, nie pozwala manipulować decyzjami podejmowanymi przez użytkowników sprawozdań co jednak nie oznacza, że nie ma ona wpływu na ich postępowanie. Przedstawienie szacunków wartości aktywów, zobowiązań, dochodu lub kapitału własnego w sposób zamierzony (stronniczy,

nie neutralny) podważa w konsekwencji wiarygodność prezentacji i ogranicza przydatność informacji. Równocześnie prezentowane jest stanowisko, że stroniczość w rachunkowości nie zawsze jest niepożądana i w szczególnych sytuacjach może prowadzić do powstania informacji bardziej przydatnych dla niektórych grup użytkowników (UW3.27 Założenia koncepcyjne, MSSF, cz. B, s. B19). Niemniej ostrożność w wycenie przestano traktować jako aspekt wiernej prezentacji (UW3.27 MSSF, 2011, cz. B, s. B19). Należy zaznaczyć, że zasada ta nadal występuje w regulacjach prawa o rachunkowości obowiązującego w Unii Europejskiej. Według art. 6, ust. 1, pkt c Dyrektywy Unii Europejskiej z dnia 26 czerwca 2013 roku dotyczącej sprawozdań finansowych (Dyrektywa UE 2013/34/UE) ujmowanie i wycena pozycji w sprawozdaniu finansowym odbywa się zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny. W szczególności oznacza to, że:

- można ujmować jedynie zyski wypracowane na dzień bilansowy,
- należy ująć wszystkie zobowiązania powstałe w trakcie danego lub poprzedniego roku obrotowego, nawet jeśli informacje o takich zobowiązaniach zostaną uzyskane dopiero w okresie między dniem bilansowym a dniem sporządzenia bilansu, oraz
- należy ująć wszelkie ujemne korekty wartości, niezależnie od tego, czy wynikiem finansowym roku obrotowego jest zysk, czy też strata.

Zasada ostrożności⁴ została utrzymana w art. 7, ust. 1 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Ustawa o rachunkowości), zgodnie z którym poszczególne składniki aktywów i pasywów wycenia się stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty), z zachowaniem zasady ostrożności⁵. W szczególności należy w tym celu w wyniku finansowym, bez względu na jego wysokość, uwzględnić:

- zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych,
- wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne,
- wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne,
- rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń.

Zdarzenia te należy uwzględnić także wtedy, gdy zostaną one ujawnione między dniem bilansowym a dniem rzeczywistego zamknięcia ksiąg rachunkowych.

Przyjęte w Dyrektywa UE 2013/34/UE wytyczne wskazują na tradycyjny sposób pojmowania zasady ostrożności. Należy podkreślić, że prawo ujmowania jedynie wypracowanych zysków, obowiązek wykazywania zobowiązań czy też ujemnych korekt wartości nie musi naruszać wiarygodności sprawozdania. Tak interpretowana zasada ostrożności obliгуje jedynie do zachowania rozwagi przy ustalaniu spodziewanych korzyści ekonomicznych i przewidywanych obciążeń jednostki. Równocześnie usunięcie zasady ostrożności z Założeń koncepcyjnych MSSF nie oznacza, że zasada ta przestała obowiązywać a jednostki

⁴ Zasada ostrożnej wyceny (Ustawy o rachunkowości, 2013, art. 7, ust. 1) została zastąpiona zasadą ostrożności. Zasada ostrożności jest pojęciem szerszym, gdyż odnosi się nie tylko do wyceny aktywów i pasywów oraz metody ustalania przychodów i kosztów, lecz oznacza pewną (zrównoważoną) filozofię prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym (Helin, 2012, s. 102).

⁵ Jednostka mikro, o której mowa w art. 3, ust. 1a, pkt 2 Ustawy o rachunkowości (stowarzyszenia, związki zawodowe, organizacje pracodawców, izby gospodarcze, fundacje, przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych, w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, społeczno-zawodowe organizacje rolników, organizacje samorządu zawodowego, organizacje samorządu gospodarczego rzemiosła i Polskie Biuro Ubezpieczycieli Komunikacyjnych – jeżeli nie prowadzą działalności gospodarczej) może zrezygnować z zachowania zasady ostrożności przy wycenie poszczególnych składników aktywów i pasywów.

zostały zwolnione z konieczności zachowania rozsądku w szacunkach wartości składników majątku.

3. Współczesny wymiar zasady ostrożności w rachunkowości

Zasada ostrożności w tradycyjnym rozumieniu nie stanowi obecnie (i nie będzie również w przyszłości) nadrzędnej zasady decydującej o przydatności decyzyjnej sprawozdań finansowych. Zdaniem E. Łazarowicz zasada ostrożności w tradycyjnym (klasycznym) ujęciu to już historia rachunkowości (Łazarowicz, 2015, s. 189). Analizując treść regulacji międzynarodowego prawa o rachunkowości oraz istotę poszczególnych atrybutów jakościowych sprawozdań finansowych można się w tym miejscu zastanowić:

- czy zasada ostrożnej wyceny w brzmieniu dotychczas obowiązującym powodowała naruszenie neutralności sprawozdań,
- czy usunięcie z Założeń koncepcyjnych MSSF tej zasady jest równoznaczne z jej niestosowaniem,
- czy możliwym jest stosowanie zasady ostrożności w sytuacji rosnącego znaczenia wartości godziwej jako paradygmatu wyceny.

Zasadniczą przyczyną usunięcia zasady ostrożności z Założeń koncepcyjnych MSSF był zarzut, że realizacja tej zasady prowadzić może do podważenia neutralności sprawozdań finansowych. Zarzut braku neutralności może być postawiony w każdym przypadku, w którym mamy do czynienia z szacunkiem wartości, często opierającym się na subiektywnym osądzie osoby dokonującej wyceny (np. szacunek przyszłych przepływów pieniężnych). Zachowanie ostrożności w szacowaniu wartości zasobów czy strumieni nie musi posiadać znamion kreatywności w negatywnym znaczeniu tego terminu i oznaczać manipulowania treścią informacyjną sprawozdań. Należy zaznaczyć, że realizacja tej zasady pozwala urealnić wartość składników ujętych w bilansie a tym samym wiernie prezentować sytuację majątkowo- finansową i wynik finansowy jednostki.

Pomimo usunięcia z Założeń koncepcyjnych MSSF zasady ostrożności jako jednego z aspektów wierniej prezentacji nie oznacza to, że zasada ta nie jest stosowana. Ostrożność przejawia się między innymi w sposobie zdefiniowania aktywów. Prawo aktywowania zasobu uzależnione jest od łącznego dopełnienia warunków:

- możliwości wskazania przeszłego zdarzenia uwiarygodniającego powstanie zasobu,
- sprawowania kontroli nad tym zasobem,
- osiągnięcia (według przewidywań jednostki) w przyszłości korzyści ekonomicznych.

W ostatnim z warunków odwołano się do subiektywnego osądu jednostki, dokonanego w warunkach niepewności i związanego z tym ryzyka. Z tego też powodu szacunek przyszłych korzyści ekonomiczny powinien być przeprowadzony z zachowaniem szczególnej ostrożności. Rozwaga w tym przypadku nie odnosi się jedynie do konieczności skorygowania kosztu historycznego ale także do sposobu ustalania przyszłej wartości.

Jednym z powodów, dla którego nie ujmuje się aktywów i zobowiązań warunkowych w sprawozdaniu finansowym jest fakt, że nie podlegają one w pełni kontroli jednostki (MSR 37, § 10 i 27). Natomiast rezerwy będące zobowiązaniem o niepewnej kwocie lub terminie zapłaty (MSR 37, § 10) podlegają ujawnieniu w sprawozdaniu finansowym. Pojedyncie takie podyktowane jest ostrożnością w sposobie klasyfikowania i ujawniania składników majątku.

Zasada ostrożności realizowana jest w wielu wytycznych MSSF. W mocy pozostały regulacje MSR nr 36 „Utrata wartości aktywów” nakazujące weryfikację wartości korzyści ekonomicznych dostarczanych przez aktywa do kwoty nieprzekraczającej ich wartości odzyskiwalnej (MSR 36, § 1). Obowiązek oceny przesłanek utraty wartości i ich weryfikacja powstaje na koniec każdego okresu sprawozdawczego (MSR 36, § 9). Dodatkowo, bez względu na to, czy istnieją przesłanki wskazujące utratę wartości, jednostka zobowiązana jest do przeprowadzenia corocznie testu na utratę wartości w odniesieniu do (MSR 36, § 10):

- aktywów niematerialnych o nieokreślonym okresie użytkowania lub
- składnika aktywów niematerialnych, który nie jest jeszcze dostępny do użytkowania,
- wartości firmy przejętej w wyniku połączenia przedsięwzięć.

Za przejaw ostrożności w wycenie składników majątku należy uznać między innymi fakt, że odpisy z tytułu utraty wartości firmy nie mogą być odwrócone w kolejnych okresach (MSR 36, § 124).

Warto się również zastanowić czy szeroka implementacja wartości godziwej jako parametru wyceny wyklucza realizację zasady ostrożności. Ostrożność w tym przypadku dotyczy zasad szacowania wartości godziwej. Zgodnie z § 61 MSSF 13 „Ustalanie wartości godziwej” ustalając wartość godziwą jednostka powinna zastosować:

- techniki odpowiednie do okoliczności,
- przede wszystkim obserwowalne dane wejściowe i w minimalnym zakresie dane nieobserwowalne.

Dodatkowo w MSSF 13 (MSSF 13, § 76–90) ustanowiono hierarchię wartości godziwej, w której:

- najwyższy priorytet nadano cenom notowanym (nieskorygowanym) na aktywnych rynkach za identyczne aktywa lub zobowiązania (poziom pierwszy),
- poziom pośredni (drugi) to dane wejściowe inne niż ceny notowane uwzględnione na poziomie pierwszym, obserwowalne pośrednio lub bezpośrednio w przypadku danego składnika aktywów lub zobowiązania,
- najniższy priorytet obejmuje nieobserwowalne dane wejściowe.

Wartość godziwa jest także punktem odniesienia w procesie szacowania utraty wartości. Również sposób rozliczania skutków zmian wartości godziwej cechuje ostrożność postępowania. MSR 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena”, MSSF 9 „Instrumenty finansowe” określają zasady wyceny w wartości godziwej instrumentów finansowych. Za przejaw ostrożności można uznać sposób rozliczania zmian wartości godziwej długoterminowych inwestycji⁶. Kapitałowe rozliczanie skutków wzrostu wartości godziwej pozwala z jednej strony zaprezentować wartość kapitału dla właścicieli, z drugiej strony – zabezpiecza jednostkę przed koniecznością podziału zysku powstałego na transakcjach niezrealizowanych, obciążonego niepewnością jego realizacji w przyszłości i bardzo często nie znajdującego pokrycia w przepływach pieniężnych netto.

⁶ W regulacjach MSSF występuje niekonsekwencja w sposobie rozliczania zmian wartości godziwej inwestycji długoterminowych. W odróżnieniu od inwestycji w aktywa finansowe, zmiany wartości godziwej nieruchomości i wartości niematerialnych o charakterze inwestycyjnym ujmowane są wynikowo.

Obserwując kierunek zmian w rachunkowości i koncentrację na wycenie można wnioskować, że w rachunkowości powstaje nowy paradygmat⁷ wyceny – paradygmat pomiaru wartości ekonomicznej, który wynika z jakościowo nowych tendencji w zarządzaniu przedsiębiorstwem i w zachowaniach różnych grup interesariuszy (Gabrusewicz, 2010, s. 153). Na tym tle pojawia się konieczność pomiaru tej wartości. Wartość ekonomiczna zasobu⁸ jest wartością estymowaną odzwierciedlającą szeroko rozumianą użyteczność obiektu wartości (Karmańska 2009, s.151). Za jeden z wyznaczników wartości ekonomicznej można uznać wartość godziwą (Karmańska, 2009, s. 145,150), którą równocześnie należy traktować jako koncepcję wyceny⁹, ponieważ oszacowanie jej wysokości wiąże się z sekwencją stosowanych procedur, wymagających kombinacji różnych metod i parametrów wyceny (Hońko, 2012, s. 65).

Analiza rozwiązań przyjętych w MSSF wskazuje, że przyjęcie wartości godziwej jako koncepcji wyceny wymaga zachowania szczególnej i szeroko pojmowanej ostrożności.

Uwagi końcowe

Ewolucja koncepcji wiernego i rzetelnego obrazu powoduje, że w sprawozdaniach finansowych obok informacji retrospektywnych pojawiają się informacje prospektywne, oparte na szacunkach i wpływające na ich wiarygodność (Kumor, 2014, s. 418). Obecnie sprawozdania finansowe sporządzone na podstawie antycypowanych wartości posiadają wyższą przydatność decyzyjną niż te opierające się na historycznych kosztach. Jak zaznacza Równińska (2013, s. 379) „(...) model kosztu historycznego wierniej odzwierciedla informacje w porównaniu do modelu wartości godziwej. Z kolei model wartości godziwej można uznać za model, który cechuje lepszą przydatność informacji (...)”¹⁰. „Dopuszczenie możliwości sporządzania sprawozdania finansowego jednocześnie na bazie różnych modeli wyceny, coraz większe upowszechnienie modelu wartości godziwej sprawiają, że tym bardziej informacje sprawozdawcze nie są podporządkowane oczekiwaniom wszystkich potencjalnych odbiorców” (Równińska, 2013, s. 376). Jak zaznacza Hejnar (2013, s. 222) „Dla dostarczycieli kapitału prognoza sytuacji finansowej jest informacją najbardziej pożądaną, choć brakuje jej wiarygodności.”

⁷ Paradygmat, w rozumieniu wprowadzonym przez T. Kuhna to zbiór pojęć i teorii tworzących podstawy danej nauki (Gabrusewicz, 2010, s. 153).

⁸ Ustalając wartość godziwą należy:

- zdefiniować korzyści ekonomiczne, które można przedstawić za pomocą miernika pieniężnego,
- zadać możliwości ich pomiaru,
- przyjąć rozsądny okres estymacji (Karmańska, 2009, s. 152–153).

⁹ Podstawy (koncepcje) wyceny oznaczają raczej ogólne podejście czy „filozofii” wyceny niż szczegółowe wytyczne. Pod pojęciem koncepcji wyceny należy rozumieć zbiór parametrów wyceny o podobnej treści ekonomicznej, które można odpowiednio pogrupować (Hońko, 2012, s. 48)

¹⁰ Zgodnie z Załoženiami koncepcyjnymi MSSF informacja sprawozdawcza powinna posiadać wartość prognozy, wartość historyczną lub obie te wartości. „Dostarczyciele kapitału nastawieni są zdecydowanie na informacje o charakterze prognostycznym, natomiast pozostali użytkownicy sprawozdania finansowego preferują informacje o charakterze historycznym” (Hejnar, 2014, s. 222). Zwolennicy wyceny w wartości godziwej uważają że, (...) wartość godziwa ma fundamentalne znaczenie przy właściwym ustalaniu wartości zasobów w rachunkowości, ponieważ umożliwia pozyskanie jak najbardziej aktualnej informacji o obecnym stanie procesów gospodarczych” (Hołda, 2013, s. 138).

Można założyć, że wycena w wartościach historycznych z zachowaniem ostrożności zmniejsza uznaniowość wyceny ale w opinii interesariuszy posiada ograniczoną użyteczność (Głębocka, 2014, s. 409). Z Założeń koncepcyjnych MSSF zaktualizowanych w 2010 roku usunięto zasadę ostrożności uznając, że pozostaje ona w konflikcie z neutralnością sprawozdań finansowych¹¹. Informacja neutralna pozbawiona jest cech subiektywności. Należy jednak zaznaczyć, że zależnie od sytuacji, oszacowanie wartości godziwej wymaga przyjęcia określonych założeń, które mogą wynikać z subiektywnej oceny warunków rynkowych dokonanej przez przeprowadzającego wycenę¹².

Zasada ostrożności zostanie ponownie zostanie uwzględniona w Założeniach koncepcyjnych MSSF i zdefiniowana w sposób szeroki, jako zachowanie rozwagi przy stosowaniu ocen w warunkach niepewności¹³ (*Effect of Board...*, 2014, s. 19, cyt. za Łazarowicz, 2015, s. 189). Takie pojmowanie ostrożności w wycenie jest zgodne z neutralnością sprawozdań finansowych i nie powinno pozwalać na zniekształcanie informacji finansowych poprzez zawyżanie lub zaniżanie wartości zasobów i strumieni.

Analizując kierunki zmian w rachunkowości można zauważyć, że zasada ostrożności dotyczy obecnie takich kwestii jak:

- a) możliwości ujęcia w sprawozdaniu finansowym składników aktywów i zobowiązań;
- b) pomiaru wartości, to znaczy:
 - weryfikacji wartości,
 - szacunków wartości, w tym określenia metod i technik szacowania wartości godziwej;
- c) sposobu ujmowania zmian wartości godziwej;
- d) ujawniania informacji dodatkowych umożliwiających ocenę ryzyka.

Zmiana sposobu pojmowania zasady *true and fair view* pociąga za sobą konieczność nie tyle eliminacji zasady ostrożności z katalogu nadrzędnych zasad rachunkowości ale uaktualnienia jej znaczenia.

Literatura

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylająca dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG, Dz.U.UE L 182 z 29 czerwca 2013 r.
- Effect of Board Redeliberations on DP A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting* (2014). IASB Staff Paper, November 2014.
- Gabrusiewicz, T., (2010). Wartość godziwa w systemie rachunkowości. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, LXXII, 1, 151–167.

¹¹ Zgodnie z § CJ14 Założeń koncepcyjnych neutralne przedstawienie nie ma cech stronniczości związanej z wyborem i prezentacją informacji finansowych. Neutralne przedstawienie nie charakteryzuje się subiektywnym spojrzeniem, wyważeniem, podkreśleniem i ignorowaniem lub w inny sposób manipulowaniem w celu zwiększenia prawdopodobieństwa tego, że informacja finansowa będzie przyjęta korzystnie lub niekorzystnie przez użytkowników.

¹² Wycena według kosztu historycznego nie uwzględnia zmian cen od momentu nabycia do dnia bilansowego. W przypadku znacznej fluktuacji cen koszt historyczny gorzej przybliży nieznane wartości zasobów, choć pozostaje neutralny (Wójtowicz, 2014, s. 429).

¹³ Sposób zdefiniowania zasady ostrożnej wyceny pokrywa się z definicją zawartą w Założeniach Koncepcyjnych z 1989 r.

- Gierusz, J. (2011). Koszt historyczny czy wartość godziwa – dylematy wyceny w rachunkowości. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 62 (118).
- Głębocka, M. (2014). Bilans i jego znaczenie poznawcze. W: S. Sojak (red.), *Abacus – od źródeł rachunkowości po współczesność* (s. 401-414). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Hajduga, E. (2011). Czynniki kulturowe jako determinanty modelu rachunkowości. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 668, *Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia*, 41, 109–116.
- Hajduga, E. (2013). Wartości kulturowe w rachunkowości według koncepcji Graya i Hofstede'a. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 757, *Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia*, 58, 49–55.
- Hejnar, J. (2014). Czy założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej stanowią teoretyczne podstawy rachunkowości? *Studia i Materiały Oeconomicae*, 18, 1/2014, 219–225. Kielce: Wydział Zarządzania i Administracji Uniwersytetu J. Kochanowskiego w Kielcach.
- Helin, A. (2012). *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hendriksen, E.A., van Breda, M.F. (2002). *Teoria rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hołda, A. (2013). Determinanty ustalania wartości godziwej w rachunkowości w kontekście kryzysów finansowych. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 30, 138–150. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski
- Hońko, S. (2008). *Koncepcja ostrożnej wyceny w rachunkowości*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Hońko, S. (2012). Wartość godziwa- parametr czy koncepcja wyceny? *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 684, *Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia*, 45, 45–56.
- Hońko, S. (2013). *Wycena w rachunkowości, znaczeni, podstawy, parametry i zasady*. Szczecin: Wydawnictwo PP-H ZAPOL.
- Karmańska, A. (2009). *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Kumor, I. (2013). Sprawozdawczość finansowa w warunkach globalizacji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 765, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 61, t. 2, 557–568. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kumor, I. (2014). Nadrzędne zasady rachunkowości a wartość bilansowa przedsiębiorstwa. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 804, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 67, 409–419. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kurek, H., Zielińska, H. (2005). Funkcje i zasady współczesnej rachunkowości. W: M. Dobija (red.), *Teoria rachunkowości w zarysie*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie.
- Łazarowicz, E. (2015). Znaczenie i przyszłość zasady ostrożności. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 390, 183–190. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Micherda, B. (2001). *Analityczna funkcja rachunkowości*. Kraków: Wydawnictwo AE w Krakowie.
- Rozporządzenie Komisji UE nr 1255/2012 z dnia 11 grudnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 12, Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 1 i 13 oraz Interpretacji Komitetu ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (KIMSF) 20, Dz. Urz. UE L360 z dnia 29 grudnia 2012 r.
- Równińska, M. (2013). Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 757, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 58, 375–382. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Samelak, J. (2007). Zasada ostrożności w teorii i praktyce rachunkowości (głos w dyskusji). *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 38 (94), 193–203. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Świdarska, G.K. (2009). Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji. W: G.K. Świdarska, W. Więclaw (red.), *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic, Rachunkowość finansowa w praktyce*. Warszawa: Difin.
- Turyna, J. (2008). *Rachunkowość finansowa*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości. Dz.U. 2013, poz. 330, z późn. zm.
- Wójtowicz, P. (2014). Neutralność jako ważna cecha sprawozdania finansowego. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe*, 424–432. Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

THE CONTEMPORARY IMPORTANCE OF THE PRUDENCE PRINCIPLE IN ACCOUNTING

Abstract: *Purpose* – the prudence principle is one of the basic principles of accounting. This rule has been removed from the International Financial Reporting Standards for the sake of neutrality of the financial statements, this does not absolve companies of caution when assessing the value of resources, income and expenses. The aim of the article is to present the current and contemporary meaning of the precautionary principle in accounting, its rank and importance in the regulation of the national and international accounting law. *De-*

sign/Methodology/Approach – the article was prepared on the basis of an analysis of the literature and law regulation of the accounting area. *Findings* – representation of the essence of the prudence principle within the meaning of the modern accounting. *Originality/Value* – the study analysed the change the meaning of the prudence principle in terms of national and international law on accounting.

Keywords: the prudence principle, neutrality, financial statements

Cytowanie

Głębocka, M. (2016). Współczesny wymiar zasady ostrożności w rachunkowości. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 2/2 (80), 85–95. DOI: 10.18276/frfu.2016.2.80/2-09; www.wneiz.pl/frfu.